

A nevelés lélektanának hosszú, nehéz utat kellett megtennie, míg eljuttott a tudományos teóriák és laboratóriumi pontosságú vizsgálatok magaslatára. De még ennél is hosszabb és fáradtságosabb utat kell megtenni, míg visszajut a nevelés mindennapi kérdéseinek a maga hétköznapi valóságában való megértéséhez. N. Entwistle remek kis könyve nagy lépés ezen az úton. Azokat a legújabb kutatási eredményeket tekinti át, melyek a valóságos tantermi munka vizsgálata során születtek, s melyek eredményeit a pedagógus leginkább hasznosíthatja saját munkájában. A könyv fő érdeme és újdonsága azonban az, hogy az iskolai tanulást a tanulók szemszögéből vizsgálja, s bemutatja, hogy ezt a perspektívát megismerve hogyan tehetik hatékonyabbá a pedagógusok a tanulók fejlesztését.

A könyv első része igen szemléletesen ábrázolja, hogy az utóbbi negyedszázadban a pszichológusok milyen szempontok szerint, milyen utakon igyekeztek megközelíteni az emberi tanulás lényegét. A tanulási törvényekből indul ki, s remek egyensúlyérzékkel fejti ki, hogy egyfelől az iskolai tanulás és az állatkísérletekben megismert viselkedésmódosítás között nem lehet direkt párhuzamot vonni, hiszen az előbbi jóval összetettebb, másfelől viszont a tanárnak valóban szem előtt kell tartania a gyakorlás, a visszajelentés, a megerősítés általános szabályait. Ezek azonban nem magyarázzák az egyes tanulók viselkedését a különböző szociális helyzetekben. Ezek megragadására alkalmasak azok az eredmények — ezeket elemzi a szerző a továbbiakban —, melyeket az egyéni különbségek kutatói vizsgálnak, elsősorban az intelligencia, a személyiségtípus és a motiváció területén. Ezek az ismeretek hozzásegítik a nevelőt, hogy a tanulókkal mint egyéniségekkel foglalkozhassanak, s így hatékonyabban segíthessék fejlődésüket. Végül a szerző azokat a leginkább a humanisztikus pszichológiához köthető nézeteket tekinti át, melyek (a behaviorizmussal szemben, mely a tanár pontos szervező, kontrolláló tevékenységét helyezi a középpontba), a nevelőt csak mint "facilitátort" képzelelik el, aki legfeljebb a katalizátor szerepét tölti be az öntevékeny gyermekcsoportban. Ezek a kísérletek is érdekes eredményeket hoztak, bár, míg a viselkedéslélektan magán viseli az állatkísérletek laboratóriumi szellemét, a humanisztikus kísérletezők a klinikumból indultak, s sokszor inkább a terápia, mint az iskola sajátosságai alapján vizsgálódnak.

Összefoglalásul a szerző levonja a tanulságot, hogy valamennyi pszichológiai iskola a tanulás valamelyik aspektusával kapcsolatban fontos igazságokat ismert fel, de ezek egyfelől csak bizonyos részleteket ragadnak meg, másfelől, mivel ezek a nézetek nem az iskolai tanulás folyamatában jöttek létre, sok szubjektív elemet tartalmaznak. A laboratóriumi kísérletek alapján született elvekből az iskola csak azokat fogadhatja el, hasznosíthatja, melyeknek az adott helyzetre való érvényességét konkrét tantervi környezetben is kipróbálták.

A munka második része az információfelhalmozás és a megértés folyamataival foglalkozik. Abból indul ki, hogy a tanár napi munkájának egyik alapvető része, hogy azt értékeli, a gyermekek a tananyagot mennyire értették meg, s mennyit raktároztak el belőle. Áttekintve a memóriával kapcsolatos modelleket, az értelmezés, elraktározás és felidézés folyamatait, arra a következtetésre jut, hogy az iskola elsősorban a rövid memóriát foglalkoztatja, s sokkal eredményesebb lenne, ha a rögzítés értelmezésre és személyes jelentésre épülő folyamatait helyeznék előtérbe. Régen a pszichológia is a tanult anyag reprodukálására koncentrált. A szerző bemutatja azokat az új törekvéseket, melyek a mennyiségi szempont helyett a minőséget helyezik előtérbe, azt, hogy a tanártól kapott információk milyen személyes jelentéseket hoztak létre, generáltak az egyes tanulóknál. A tények felfogása és rögzítése igen fontos, de a személyes interpretáció elengedhetetlen ahhoz, hogy az iskolában tanultakat a mindennapi élet realitásával kapcsolatba hozhassa a tanuló. A vizsgák általában a tényanyag felidézését helyezik a középpontba, vannak azonban olyan eljárások (ezek közül a SOLO nevű technikát mutatja be a szerző), melyek segítségével a felidézés során fokozatok szerint elemezhető a tanuló gondolkodásának minősége, s a megértés szintje.

A harmadik rész már címével is felkelti érdeklődésünket: a tanulás a tanulók szemszögéből. A pszichológiai iskolák a viselkedéslélektantól a kognitív pszichológiáig a tanulást úgy vizsgálták, mint valamit, ami megtörténik az emberrel vagy más organizmussal. A tanulás a tanulók perspektívájából azonban más, mint a kutatók vagy a tanárok szemszögéből. Elsődleges szerepet kap ebben a tanulók intenciója, az iskolai tevékenységgel kapcsolatos alapvető törekvése, az, hogyan is közelítik meg a tanulást magát. Az úgynevezett mély vagy racionális megközelítés középpontjában a megértés áll, s az a törekvés, hogy a tanuló a tanultaknak személyes jelentést adjon azáltal, hogy az előzőleg tanultakhoz és személyes tapasztalatokhoz igyekszik viszonyítani minden új információt. Az úgynevezett felszíni megközelítésben a tanulmányi követelményeknek eleget tevés a fő cél, a tanuló igyekszik mindent, amit

a tanár megkövetel, memóriájában elraktározni. A stratégiai megközelítés is a követelményekre koncentrál, de a tanuló fő célja a legjobb eredmény elérése a tanulásra fordítható idő és energia minél eredményesebb kihasználásával, minél jobb megszervezésével. Magának az elsajátításnak is különböző módjait preferálják az egyes tanulók. A holistának nevezett stílusú gyerek nagy vonalaiban igyekszik mindent megragadni, kedveli az analógiákat, illusztrációkat, hogy minél szemléletesebben fogja fel a dolgokat. A szerialista stílusú a tényeket lépésről lépésre igyekszik megismerni, logikus rendben, lehetőleg minden kitérést kerülve. A holista stílusban a jobb agyfélteke funkciói dominálnak, a vizuális, auditív és kinezetikus értékelés, a spontán figyelem és megjegyzés, az ilyen gyerek inkább divergens, impulzív, s minden egészben fog fel; a szerialista stílusban a bal félteke a domináns szerepű, a verbális, szimbolikus, szemantikai percepció, a szándékos figyelem és memorizálás, az analitikus gondolkodás, az ilyen gyerek inkább konvergens, megfontolt. Természetesen egyik végletessége sem jó, a túlhajtott holizmusra az elégséges alapok nélküli következtetés a jellemző, úgy rohan végig az ismeretek során, mint a mindent látni akaró mohó világutazó, míg a végletes szerialista képtelen az előrelátásra, az önálló következtetésre, szűk látókörűen az egyes különálló tényeknél ragad le. A gyermek törekvéseit az is meghatározza, hogy milyen célok ösztönzik iskolai tanulása során. Hajthatja a gyermeket a siker reménye, a kudarc elkerülésére törekvés, vagy egyszerűen a belső érdeklődés az iránt, amit csinál. Mindez szorosan összefügg a tanuló énképének alakulásával, melyre nagy hatással van a szülők és az egykorúak véleménye mellett a tanárok megnyilvánulása, s mely viszont jelentős mértékben segíti vagy gátolja a tanuló eredményes fejlődését az iskolában.

A negyedik rész az iskolai tanulás irányításával foglalkozik. Először elemzi a programozott tanulás elvei alapján létrejött legmodernebb, számítógép vezérlésű oktatás-, illetve tanulásmódokat. Ezek lényege, hogy a komputer képes reagálni a tanuló addigi eredményességére, így kinek-kinek olyan szintű feladatokat adni, melyek elvégzésével a maga tempójában tud eljutni az anyag tökéletes feldolgozásáig. Természetesen ehhez nemcsak az elektronikus segédeszközök tömegére lenne szükség, de a pedagógusoknak rengeteg speciális anyagot kellene készítenie, s az iskola egész szerkezetét át kellene alakítani hozzá. Ezért ebből inkább részleteket érdemes megszívlelni, hiszen a számítógép valóban hasznos segédeszköz az iskolának, a maga helyén. Annál is inkább, mert véleményünk szerint az iskolai tevékenységnek mindig is elsősorban emberek, nevelők és növendékek közvetlen együttműködésén kell

alapulnia. A szerző ezzel kapcsolatban is sok fontos új dolgot mond el. A gyermek eredményessége alapvetően attól függ, hogyan értelmezi önmaga számára az iskolai tevékenység célját, s milyen megközelítést, milyen stílust, a cél elérésének milyen módját preferálja. Valamennyi megközelítési módnak vannak előnyei és hátrányai, s hogy melyik dominál, az nagyrészt a tanár befolyása alatt áll. Ha a tanár (s tegyük hozzá: a nevelést irányító, a nevelést kutató) nem ismeri fel, hogy neki milyen a saját kognitív stílusa, tanulásmegközelítése, akkor ami neki megfelelő, azt általános érvényűnek képzelet és hirdeti, s ezzel igen nehéz helyzetbe hozza azokat a tanulókat, akik más stílusban tudnak eredményesen dolgozni. Fontos, hogy a nevelő saját stílusa ne legyen végletes, s képes legyen elfogadni, s megfelelő irányba módosítani a különböző tanulók egyéni tanulásmegközelítéseit.

A befejező részben a szerző megkísérel felvázolni egy olyan modellt, mely a tanárok számára hasznosítható módon a tantermi tanulást a maga komplexitásában, s amennyire ez modellben lehetséges, dinamikus voltában ábrázolja, a tanuló saját pszichikus tulajdonságai, a család és az iskola kölcsönhatása alapján. A tanulást befolyásoló négy alapvető elemként a tanár, az iskola, az otthon és az egykorúak közössége adja a modell négy sarokpontját. A modell középpontjában a tanulási folyamatokat és stratégiákat, illetve a tanulás eredményét találjuk. A befolyásoló tényezők és a tanulás tényleges lefolyása között közvetítőnek egyfelől a tanuló jellemzői, a tanulásra való alkalmassága, a tanulással kapcsolatos attitűdjei és a tanulásmegközelítési módja tekinthető, valamint az, hogy a tanuló hogyan észleli a környezeti tényezőket, a tanulási feladatot, azt a tudás-bázist, amiből a tanár kiválasztja az általa megkövetelt elsajátítandó tudásrészt, s a tanár tanításban való ügyességét, olyan értelemben, hogy mennyire hat rá a tanár, mennyire tudja befolyásolni az ő tanulását. A modell felhívja a figyelmet arra, hogy a tanítás és tanulás komplex interaktív folyamat, melynek eredménye az iskolától, a tanároktól, a szülőktől, a társaktól, s magától a tanulótól mint egyéniségtől függ. Fő mondanivalója a tanár számára az lehet, hogy teljesen haszontalan és értelmetlen bármilyen elvet vagy tanítási módszert választani a tanulók egyéni különbségeinek és az iskola ethosának figyelembevétele nélkül.

Entwistle professzor munkájában igen jó érzékkel választja ki azokat az elméleteket és elveket, melyek az iskola mindennapi életének kulcskérdéseit érintik, s ezeket úgy hozza közel a nevelőkhöz, hogy valóban hasznosíthatók legyenek a konkrét pedagógiai tevékenységben. Észrevétlenül vezet rá a pedagógust, hogy ezt a folyamatot a tanuló perspektívájából is láthassa, s annak megfelelően választhassa meg az adott cél érdekében az adott gyermekek

számára a leghatékonyabb eszközöket. Stílusa világos, egyszerre tömör és olvasható, tudományos igényű és közérthető. Ezért élvezetes és igen hasznos olvasmánya lehet minden pedagógusnak, s mindazoknak, akik akár a pedagógusok képzésével, továbbképzésével, akár az iskolai tanulással foglalkoznak, vagy akik egyszerűen csak többet szeretnének tudni arról, hogy mi módon tanulnak a diákok.

Kozéki Béla